

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДХОДУ
ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
КОНТРОЛЮ В КОМАНДНИХ
СПОРТИВНИХ ІГРАХ

Мітова Олена¹, Шинкарук Оксана²

¹Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

²Національний університет фізичного виховання і спорту України

DOI: [10.32540/2071-1476-2022-1-191](https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-1-191)

Annotation

Introduction and purpose of the study. Scientific substantiation of the methodological approach to the formation of a holistic control system in team sports games, which involves the practical implementation of individual capabilities of players and the team as a whole at different stages of long-term training is an urgent scientific problem due to the fact that in various components of the existing control system specific features of team sports games are not taken into account. However, the compliance of the control with the educational material offered at each stage of long-term training is taken into account. In addition, it is not considered that the object of control in team sports can be not only one player but also a group of players and the whole team, not only while evaluating competitive activities, but also while assessing different types of preparedness.

The purpose of the study is to scientifically substantiate the approach to the development of a system of integrated control in team sports games based on analysis of current trends in sports theory, features of competitive activities, monitoring management actions of coaches to control the practice of training athletes in sports.

Material and methods of the research: the analysis of special, scientific and methodical literature, survey, pedagogical observation, generalization of practical experience of trainers, systematization, expert assessment, system method, complex method, statistical methods.

Results of the research. In substantiating the approach to the development of a system of integrated control of athletes in team sports, we took into account: 1) the presence of: current trends in children's and youth sports (changes in the rules of the game, calendar of competitions during the year, the number of games); inconsistency of educational material under the Children and Youth Sports School program with control measures (testing) (one is studied - the other is controlled); the same criteria for controlling competitive activity, both in high-achievement sports and in children's and youth sports; 2) lack of: differentiated approach to the selection of tests depending on age and stage of preparation, the period of the annual cycle; comprehensive assessment of the preparedness of athletes who specialize in team sports games, in the program for Children and Youth Sports School, Junior Sports School of Olympic Reserve, School of High Sportsmanship; programs for the assessment of technical and tactical actions during competitive activities, designed specifically to control the mastery of actions, taking into account the objectives of the stage of long-term training of young athletes; consideration of the object of control in two variants, as the sum of indicators and as synergy, when the whole (the result of the game, the effectiveness of the game fragment, the integrated game skills of the player, etc.) is greater than the sum of indicators.

Conclusions. The approach to the development of a complex control system based on the principles and provisions of systemic, complex, synergetic, differentiated, personal-activity and individual approaches is substantiated. The control system in team sports games should take into account the peculiarities of the creation of the training process and competitive activities at different stages, stages of long-term training of athletes.

Key words: control system, team sports games, methodical approach.

Анотація

Вступ і мета дослідження. Наукове обґрунтування методичного підходу до формування цілісної системи контролю у командних спортивних іграх, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей гравців та команди в цілому на різних етапах багаторічної підготовки, є актуальною науковою проблемою у зв'язку з тим, що у різних складових існуючої системи контролю не враховано специфічні особливості командних спортивних ігор, у яких враховано відповідність контролю навчальному матеріалу, запропонованому на кожному етапі багаторічної підготовки. Окрім того, не враховано той факт, що об'єктом контролю у командних ігрових видах спорту може бути не тільки один гравець, а й група гравців і цілком вся команда не тільки під час оцінки змагальної діяльності, а й під час оцінювання різних видів підготовленості.

Мета дослідження – науково обґрунтувати підхід до розробки системи комплексного контролю у командних спортивних іграх на основі аналізу сучасних тенденцій теорії спортивних ігор, особливостей змагальної діяльності, моніторингу управлінських дій тренерів щодо здійснення контролю в практиці підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

Матеріал і методи дослідження: аналіз спеціальної, науково-методичної літератури, опитування, педагогічне спостереження, узагальнення практичного досвіду тренерів, систематизація, експертна оцінка, системний метод, комплексний метод, методи статистики.

Результати дослідження. При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю спортсменів у командних ігрових видах спорту ми враховували: 1) наявність: сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького спорту (зміни правил гри, календар змагань протягом річного циклу, обсяг ігор); неузгодженості навчального матеріалу за програмою ДЮСШ із заходами контролю (тестуванням) (вивчається одне – контролюється інше); однакових критеріїв контролю змагальної діяльності як у спорті вищих досягнень, так і у дитячо-юнацькому спорті; 2) відсутність: диференційованого підходу до підбору тестів залежно від віку та етапу підготовки, періоду річного циклу; комплексної оцінки підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх, у програмі для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ; програми оцінки техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності, розробленої спеціально для контролю опанування діями з урахуванням завдань етапу багаторічної підготовки юних спортсменів; розгляду об'єкту контролю у двох варіантах, – як сума показників та як синергія, коли ціле (результат гри, ефективність ігрового фрагменту, інтегральні ігрові навички гравця тощо) більше, ніж сума показників.

Висновки. Обґрунтовано підхід до розробки системи комплексного контролю, підґрунтям якого виступають принципи та положення системного, комплексного, синергетичного, диференційованого, особистісно-діяльнісного та індивідуального підходів. Система контролю у командних спортивних іграх повинна враховувати особливості побудови навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності на різних стадіях, етапах багаторічної підготовки спортсменів.

Ключові слова: система контролю, командні спортивні ігри, методичний підхід.

Аннотация

Введение и цель исследования. Научное обоснование методического подхода к формированию целостной системы контроля в командных спортивных играх, которая предусматривает практическую реализацию индивидуальных возможностей игроков и команды в целом на разных этапах многолетней подготовки, является актуальной научной проблемой в связи с тем, что в различных составляющих существующей системы контроля не учтены специфические особенности командных спортивных игр, в которых есть соответствие контроля учебному материалу, предложенному на каждом этапе многолетней подготовки. Кроме того, научно необоснован тот факт, что объектом контроля в командных игровых видах спорта может быть не только один игрок, но и группа игроков и полностью вся команда не только при оценке соревновательной деятельности, но и при оценке различных видов подготовленности.

Цель исследования – научно обосновать подход к разработке системы комплексного контроля в командных спортивных играх на основе анализа современных тенденций теории спортивных игр, особенностей соревновательной деятельности, мониторинга управленческих действий тренеров по осуществлению контроля в практике подготовки спортсменов в игровых видах спорта.

Материал и методы исследования: анализ специальной научно-методической литературы, опрос, педагогическое наблюдение, обобщение практического опыта тренеров, систематизация, экспертная оценка, системный метод, комплексный метод, методы статистики.

Результаты исследования. При обосновании подхода к разработке системы комплексного контроля спортсменов в командных игровых видах спорта мы учитывали: 1) наличие: современных тенденций

розвитку детско-юношеского спорту (изменение правил игры, календарь соревнований в течение годового цикла, объем игр); несогласованности учебного материала по программе ДЮСШ с мероприятиями контроля (тестированием) (изучается одно – контролируется другое); одинаковых критериев контроля соревновательной деятельности как в спорте высших достижений, так и в детско-юношеском спорте; 2) отсутствие: дифференцированного подхода к подбору тестов в зависимости от возраста и этапа подготовки, периода годового цикла; комплексной оценки подготовленности спортсменов, специализирующихся в командных спортивных играх, в программе для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ; программы оценки технико-тактических действий в ходе соревновательной деятельности, разработанной специально для контроля овладения действиями с учетом задач этапа многолетней подготовки юных спортсменов; рассмотрения объекта контроля в двух вариантах как сумма показателей и как синергия, когда целое (результат игры, эффективность игрового фрагмента, интегральные игровые навыки игрока т.п.) больше, чем сумма показателей.

Выводы. Обоснован подход к разработке системы комплексного контроля, основанной которого выступают принципы и положения системного, комплексного, синергетического, дифференцированного, личностно-деятельностного и индивидуального подходов. Система контроля в командных спортивных играх должна учитывать особенности построения учебно-тренировочного процесса и соревновательной деятельности на разных стадиях, этапах многолетней подготовки спортсменов.

Ключевые слова: система контроля, командные спортивные игры, методический подход.

Вступ. Останніми роками спостерігається тенденція до підвищення популярності спортивних ігор і, в більшому ступені, командних ігрових видів спорту [1, 5, 17, 18]. Позитивна динаміка популярності командних спортивних ігор потребує оновлення знань у теорії і методиці підготовки спортсменів, сучасних досліджень з урахуванням тенденцій, притаманних спорту ХХІ ст. та спортивним іграм [1, 5, 13, 19, 20].

Не зважаючи на велику кількість наукових публікацій останнього десятиріччя з вирішення актуальних питань спортивних ігор [1, 2, 5, 6, 16], контроль, який, за визначенням В.М. Платонова [14], є важливим інструментом планування та управління процесом підготовки, починаючи від формування та реалізації кількісних та якісних характеристик у системі багаторічної підготовки та завершуючи здійсненням зворотних зв'язків між спортсменом і тренером у процесі тренувальних занять під час вирішення часткових завдань техніко-тактичної, фізичної або психологічної підготовки, представлений у науково-методичній літературі тільки як складова для вирішення

інших проблем, однак не входить до цілісної системи знань, в якій органічно взаємопов'язані контроль з етапами багаторічної підготовки, з періодами річного циклу, рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів, ігровим амплуа та соціальним статусом у команді [11].

Не менш важливою проблемою є й те, що програми та навчальні плани, які діють у системі вітчизняного спорту, будувалися на принципах, сформованих ще в 1950-ті роки, та не відображають повною мірою масиву знань і практичного досвіду, накопиченого в напрямку раціональної побудови багаторічної підготовки та системи контролю, орієнтованої на повне розкриття індивідуальних можливостей кожного спортсмена в оптимальній віковій зоні [6, 11].

Аналіз наукових праць з контролю у командних спортивних іграх [4, 5, 9, 15, 20] свідчить про те, що у різних складових існуючої системи контролю не враховано специфічні особливості командних спортивних ігор, у яких є відповідність контролю навчальному матеріалу, запропонованому на кожному етапі багаторічної підготовки. Окрім того, не

враховано той факт, що об'єктом контролю у командних ігрових видах спорту може бути не тільки один гравець, а й група гравців і цілком вся команда не тільки під час оцінки змагальної діяльності, а й під час оцінювання різних видів підготовленості [11]. Поза увагою залишається структура та умови виконання тестів, які у більшому ступені виконуються одним гравцем, а не групою спортсменів та всією командою. При чому оцінка показників гравця, групи гравців і команди може здійснюватися фахівцями за двома варіантами: як сума показників та як синергія показників [11]. Така ситуація значно ускладнює реалізацію цих знань у спортивній практиці.

У зв'язку із зазначеним вище актуальними є наукове обґрунтування методичного підходу до формування цілісної системи контролю у командних спортивних іграх, яка передбачає практичну реалізацію індивідуальних можливостей гравців і команди в цілому на різних етапах багаторічної підготовки та наближає умови засобів і методів контролю до специфічних умов змагальної діяльності.

Гіпотеза дослідження перед-

бачає, що формування системи контролю у командних спортивних іграх на основі сучасних тенденцій тренувальної та змагальної діяльності й специфічних умов перебування гравців у команді дозволить підвищити ефективність контролю та подальшої корекції тренувального процесу і змагальної діяльності з урахуванням завдань стадій та етапів багаторічної підготовки й на цій основі підвищить ефективність проведення контролю та покращить загальний стан управління багаторічною підготовкою спортсменів, які спеціалізуються в ігрових видах спорту.

Мета дослідження – науково обґрунтувати підхід до розробки системи комплексного контролю у командних спортивних іграх на основі аналізу сучасних тенденцій теорії спортивних ігор, особливостей змагальної діяльності, моніторингу управлінських дій тренерів щодо здійснення контролю в практиці підготовки спортсменів в ігрових видах спорту.

Матеріал і методи: аналіз спеціальної, науково-методичної літератури, опитування, педагогічне спостереження, узагальнення практичного досвіду тренерів, систематизація, експертна оцінка, системний метод, комплексний метод, методи статистики.

Результати. Підґрунтям до зміни уявлення про контроль у командних ігрових видах спорту стали сучасні тенденції розвитку системи підготовки та змагальної діяльності спортсменів у даних видах спорту:

- інтенсифікація динаміки гри і тренувальних навантажень;
- зміни правил гри, календар змагань протягом річного циклу, обсяг ігор,
- універсалізація; інтелектуалізація; зростання виконавчої майстерності;
- зменшення віку початку занять командними спортивними іграми;
- рання спеціалізація за ігро-

вим амплуа;

- довготривалість виступів за команди майстрів до 40-42 років;

- збільшення індивідуальних тренувань спортсменів окремо від команди з різних видів підготовки;

- збільшення засобів, вправ і методів навчання для групи гравців і для цілої команди не тільки у тактичній підготовці, але й в інших видах – фізична, технічна, психологічна, інтегральна та ін.;

- зростання популярності похідних видів спорту з класичних (наприклад: баскетболу 3х3; пляжного волейболу; пляжного футболу) й одночасні виступи гравців у класичному баскетболі та у баскетболі 3х3.

Враховуючи складну структуру спортивної підготовленості в командних ігрових видах спорту, фахівці наголошують на створенні єдиного системного підходу до розробки контролю у командних спортивних іграх, який повинен ґрунтуватися на засадах всебічного вивчення особистості та організму спортсмена за педагогічними, психологічними і медико-біологічними показниками, змагальної діяльності і тренувального процесу [2, 7, 8, 12, 16].

У доступній літературі з даної проблеми [4, 5, 9, 15, 18] надаються дані, що відображають контроль змагальної та тренувальної діяльності, стан різних сторін підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх. Деякі автори пропонують алгоритм контролю змагальної діяльності висококваліфікованих спортсменів: у спортивних іграх (у баскетболі [2, 6, 19], у гандболі [20], у міні-футболі [15], у футболі [5, 10], у хокеї на траві [8]).

Підвищення ефективності управління підготовкою спортсменів у наш час стримується відсутністю сучасної уніфікованої системи комплексного контролю. Комплексний контроль може розглядатися саме як системне

явище, всі його види та складові доповнюють та забезпечують один одного (наприклад, етапний контроль і планування безпосередньо залежать від якості оперативного контролю) [5, 14].

Вивчення практичного досвіду тренерів, педагогічне спостереження та аналіз навчально-тренувального процесу спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх (баскетбол, футбол) на різних стадіях багаторічної підготовки, дозволив встановити, що одним з чинників впливу на підготовку є якісний зміст та організація її системи, яка базується на єдності організаційних, програмно-методичних основ, матеріально-технічних засобів процесу і реалізується комплексним використанням специфічних методик у сполученні з різними видами контролю [8, 11, 14, 20].

За результатами опитування встановлено, що в процесі підготовки спортсменів, які спеціалізуються у командних спортивних іграх на першій стадії багаторічної підготовки (становлення та розвитку можливостей спортсменів) 90% тренерів практично не здійснюють заходи щодо проведення контролю за станом спортсменів і команди в цілому через обмеженість часу для проведення великої кількості тестів з різних видів підготовленості. Коштовну комп'ютерну програму InStat, яка містить технологію скаутингу для аналізу та планування змагальної діяльності, використовують асистенти головного тренера сучасної професійної команди з баскетболу або футболу. Однак з фінансових та організаційних причин таку програму немає можливості застосовувати 95 % дитячих тренерів. Тому переважна більшість (84%) фахівців для оцінки підготовленості спортсменів використовують статистичні дані змагальної діяльності юних спортсменів (за програмою FibaLive та ін.), однак не ведуть контролю якості

виконання техніко-тактичних дій та дій, що призводять до помилок або неправильного виконання. Окрім того, аналіз статистичних даних не дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки, зафіксувати невідповідність використання у змагальних умовах вивченого матеріалу з технічної або техніко-тактичної підготовки (варіативність кидків, передач, поєднання прийомів, вміння витримувати паузу, змінювати ритм, напрям тощо). [11, 12].

У той же час 70% фахівців вважають, що необхідними умовами комплексного контролю підготовленості спортсменів у командних ігрових видах спорту є створення балансу між усіма компонентами підготовленості – технічної, тактичної, фізичної, психологічної та функціональної, які утворюють єдину систему педагогічного регулювання підготовки спортсменів відповідно до нормування навантаження, визначених нормативно-правовими документами (програма для ДЮСШ, СДЮС-ШОР, ШВСМ) [6, 10].

Особливою умовою системи контролю є те, що в дитячо-юнацькому спорті контроль повинен бути спрямований не на змагальний результат, а на приріст рівня підготовленості спортсменів. Тобто, мати більш визначальний характер, на відміну від спорту вищих досягнень, який відноситься до другої стадії багаторічної підготовки (максимальної реалізації спортивної майстерності), де контроль більше спрямовано для визначення можливостей спортсменів при формуванні складу команди та контроль як супровідний захід, спрямований на визначення показників функціональних можливостей, фізичного здоров'я, психічного стану, техніко-тактичної та інтегральної підготовленості збірних команд країни та клубних команд [11, 12, 16].

Вищезазначені проблемні питання та аналіз наукової літера-

тури, нормативно-правових документів, практичний досвід та опитування тренерів дозволили обґрунтувати підхід до розробки системи комплексного контролю спортсменів в ігрових видах спорту.

При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю спортсменів в ігрових видах спорту ми враховували наявність:

- неузгодженості навчального матеріалу за програмою ДЮСШ із заходами контролю (тестуванням) (вивчається одне – контролюється інше);

- відсутності диференційованого підходу до підбору тестів залежно від віку та етапу підготовки, періоду річного циклу;

- невідповідності тестів, які використовуються під час контролю підготовленості, змісту навчального матеріалу з технічної, фізичної, психологічної та теоретичної підготовленості на кожному етапі багаторічної підготовки;

- однакових тестів для всіх вікових категорій;

- переважної кількості тестів, призначених для визначення рівня опанування прийомами у нападі у порівнянні з тестами для захисних дій, що свідчить про неузгодженість компонентів контролю зі змістом навчально-тренувального навантаження;

- неузгодженості термінів проведення контролю з календарем змагань ВЮБЛ, ЄЮБЛ, чемпіонатів України, Європи та світу;

- відсутності інтегральних оцінок підготовленості, шкал оцінювання за рівнем підготовленості;

- відсутності комплексної оцінки підготовленості спортсменів у програмі для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ;

- відсутності програми оцінки техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності, розробленої спеціально для контролю опанування діями з урахуванням завдань етапу багаторічної підготовки юних спортсменів;

- використання критеріїв оцінки змагальної діяльності для висококваліфікованих гравців у дитячо-юнацькому спорті [11].

При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю ми опиралися на такі підходи:

- системний підхід, який передбачає багаторівневе і багатопланове вивчення процесу контролю в баскетболі, в процесі якого формується декілька моделей, що відображають контроль у різних зрізах і рівнях [3]. До головних ознак системного підходу можна віднести: розгляд контролю як цілісної системи або елемента більш потужної системи (управління) з урахуванням того, що властивості речей залежать від цілого, властивості цілого залежать від частин, але не зводяться до суми їх властивостей, а включають такі, які притаманні системі контролю в цілому; виділення і аналіз частин, елементів і зв'язків системи контролю, визначення структури, організації системи контролю і законів її будови (структурний аспект системного підходу); аналіз зовнішніх проявів, функцій як системи контролю, так і її окремих елементів, визначення відповідності функцій елементів функцій всієї системи контролю, виявлення законів її функціонування (функціональний аспект системного підходу); аналіз зміни як у самій системі контролю, так і в її елементах, виявлення тенденцій її становлення і розвитку;

- комплексний підхід дозволяє на сучасній діалектико-матеріалістичній науковій основі аналізувати, створювати і оптимізувати функціонування систем контролю баскетболістів, що мають ознаки комплексів або тенденцію до перетворення в комплекси. Комплексний підхід характеризується об'єднанням, зведенням різноякісних підсистем (видів контролю) в полісистему з метою створення

Рис. 1. Базис для обґрунтування підходу до розробки системи комплексного контролю в командних спортивних іграх

алгоритму контролю для аналізу шляхів підвищення результативності спортсменів і всієї команди в цілому при впливі різноманітних факторів;

- синергетичний підхід – в основі якого більш високий рівень методології дослідження, ніж системний підхід, що потребує максимально можливого врахування всіх аспектів підготовки гравця, або показників групи гравців, або показників команди в цілому, в їх взаємозв'язку та цілісності, виділення головного та істотного, визначення характеру зв'язків між діями гравців, показниками та результатом змагальної діяльності, властивостями та характеристиками, вплив гравців один на одного, внесок кожного гравця в зальний результат гри або в ефективність ігрового фрагменту у нападі або у захисті тощо;

- індивідуальний підхід, в основі якого урахування конкретних індивідуальних особливостей баскетболіста (темпераменту і характеру, здібностей і схильностей, мотивів та інтересів тощо), які значною мірою впливають на їх поведінку в різних змагальних і тренувальних ситуаціях. Тренер у процесі контролю здійснює гнучке використання різних засобів і методів, тестів для досягнення

оптимальних результатів;

- диференційований підхід полягає в розподілі спортсменів на групи за різними ознаками (ігрове амплуа, рівень підготовленості, стаж занять спортом), та застосування до цих груп засобів і методів підготовки, контролю, адекватних типологічним властивостям тих, хто займається;

- особистісно-діяльнісний підхід, в основі якого враховується активна, творча змагальна та тренувальна діяльність баскетболіста з його особистісними індивідуальними психологічними особливостями, здібностями, інтересами і потребами (рис. 1).

При обґрунтуванні власного підходу до розробки системи комплексного контролю ми виходили з того, що інформація, отримана на основі системного підходу про спортсмена, групу спортсменів чи команду містить дві принципово важливі властивості: по-перше, при проведенні комплексного контролю надходить лише необхідна інформація, по-друге – інформація, достатня для вирішення поставленого завдання (оцінки оперативного, поточного, етапного стану спортсмена з використанням комплексу показників тощо).

Розгляд комплексного контролю як системи означає розгляд

його тільки в певному відношенні (в тому відношенні, в якому комплексний контроль виступає як система). Це дозволяє отримати системні знання – тобто, результат пізнання комплексного контролю не в цілому, а певного «зрізу» з нього, виробленого відповідно до системних характеристик об'єкта (рис. 2.).

При цьому комплексний контроль ми розглядали з позицій загальних категорій, де він застосовується для будь-яких предметів і явищ, всіх об'єктів (тренувального та змагального процесу, команди, окремих спортсменів, сторін підготовленості, окремих характеристик спортсменів). Будь-який об'єкт є в даному відношенні системою, а в іншому – не системою, а елементом іншої системи (наприклад, управління). Комплексний контроль як система містить свою мету, яку він здатний реалізувати, досягти. І в цьому відношенні комплексний контроль являє собою цілісність. При цьому комплексний контроль розглядається нами на різних етапах багаторічного вдосконалення, в різних структурних утвореннях, стосовно певних команд і груп спортсменів тощо. В такому разі комплексний контроль реалізує кілька цілей, та щодо кожної він виступає як самостійна система. Ця закономірність характеризує системний підхід як універсальний інструмент пізнавальної діяльності.

У практичній діяльності ідея цілісності контролю реалізується шляхом комплексного підходу. Комплексність – це єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм здійснення контролю. Комплексний підхід до контролю виконує одночасно декілька функцій:

- 1) орієнтує побудову системи контролю в цілісний управлінський механізм;

- 2) сприяє всебічній оцінці спортсменів або процесу (тренувального та змагального), який є результатом комплексного вирі-

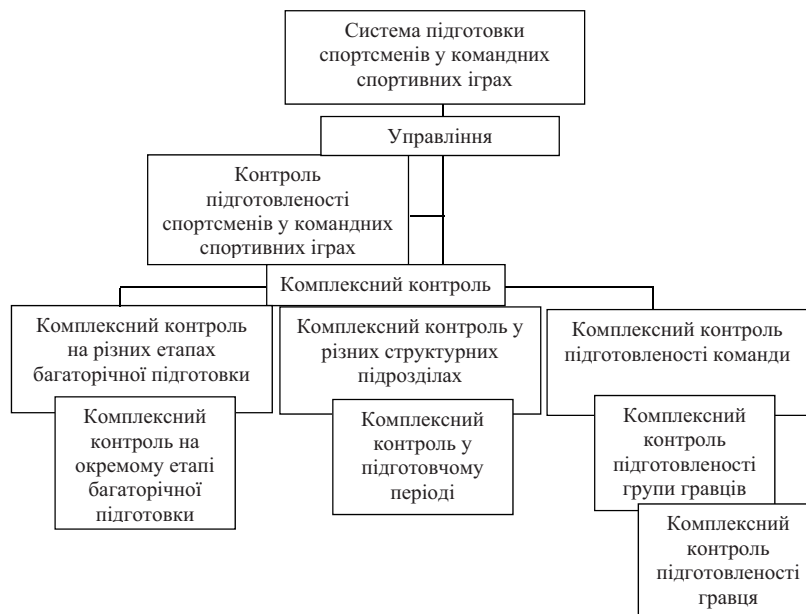

Рис. 2. Елементи ієрархічної системи наукових знань контролю підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх

шення завдань контролю;

3) сприяє підвищенню ефективності процесу підготовки спортсменів на всіх етапах спортивного вдосконалення шляхом здійснення єдності і взаємодії взаємозв'язку всіх напрямків комплексного контролю, їх певного співвідношення і підпорядкування;

4) сприяє ефективності роботи тренера: одночасне вирішення не однієї, а кількох завдань контролю, природно, підвищує результативність його роботи.

Дискусія. Одним із ключових питань вдосконалення системи контролю у командних спортивних іграх є реалізація сучасних підходів до оцінки підготовленості та змагальної діяльності спортсменів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку системи підготовки та змагальної діяльності ігрових видів спорту та інноваційних засобів і методів контролю в спорті.

Більшість науковців зазначають про необхідність застосування комплексного підходу до контролю підготовленості

спортсменів у командних спортивних іграх і впровадження широкого діапазону оціночних критеріїв [4, 5, 8].

Ж.Л. Козіною [7] науково обґрунтовано індивідуальний підхід та його застосування у різних складових системи підготовки, у тому числі й у контролі підготовленості спортсменів у спортивних іграх.

В.О. Тищенко [20] науково обґрунтовано комплексний контроль гандболісток високої кваліфікації на основі комплексного підходу до оцінювання рівня різних видів підготовленості (функціональної, спеціальної фізичної, техніко-тактичної) протягом річного макроциклу.

Мітовою О.О., Сушко Р.О. [11] узагальнено досвід закордонних і вітчизняних баскетбольних шкіл щодо використання тестів, розроблених різними авторами та запропонованими для контролю підготовленості баскетболістів на основі індивідуального підходу.

Система контролю та оцінювання підготовленості спортсменів у командних спортивних

іграх, яка запропонована програмами для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ та ФКС передбачає оцінку тільки кінцевого результату під час проведення етапного контролю, на основі індивідуального та диференційованого підходів з урахуванням ігрового амплуа або довжини тіла спортсменів [6, 11, 12].

О.О. Мітовою, В.В. Матяш [10] обґрунтовано вдосконалення технічної підготовки футболістів на етапі попередньої базової підготовки на основі контролю дискримінативних ознак під час виконання нерозривних сполучень прийомів гри, запропоновано підхід до оцінки виконання нерозривних сполучень техніко-тактичних дій футболістів під час змагальної діяльності. О.М. Івченко [6] розробила підхід до контролю змагальної діяльності юних баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки з урахуванням відповідності критеріїв контролю вивченому матеріалу з різних видів підготовки.

Сьогодні спостерігається тенденція до розширення критеріїв оцінювання підготовленості та змагальної діяльності спортсменів у командних спортивних іграх, однак В.М. Платоновим [14] чітко визначено відмінності у спрямуванні системи підготовки на першій і другій стадіях багаторічної підготовки, з урахуванням завдань конкретного етапу, й саме ці положення повинні стати підґрунтям до змін уявлень про контроль у командних іграх, й формуванню сучасної системи контролю, особливо в дитячому віці, коли контроль має більш визначальне значення.

Проведені експериментальні дослідження І.С. Олійник, Е.Ю. Дорошенко [13], R.Sushko, N. Vysochina [18] свідчать про те, що соціометричні показники обумовлюють психологічний клімат у спортивній команді висококваліфікованих волейболісток, що підтверджує значення застосу-

вання особистісно-діяльнісного та синергетичного підходів при формування системи контролю у командних спортивних іграх.

Отже, запропонований нами підхід до формування системи контролю у командних спортивних іграх і оцінки рівня підготовленості дають можливість тренерам використовувати методи та засоби контролю, що наближені до умов змагальної діяльності у командних спортивних іграх, які обумовлені правилами змагань, специфічними особливостями конкретного ігрового виду спорту, виконанню контрольних вправ або тестів не тільки індивідуально, а й разом з партнерами у групах або команді. Такий підхід дозволяє покращити результативність, оптимальність і керованість, і, головне, підвищити мотиваційну значущість гравців для участі у всіх заходах контролю.

Висновки:

Обґрунтовано підхід до розробки системи комплексного контролю, підґрунтям якого виступають принципи та положен-

ня системного, комплексного, синергетичного диференційованого, особистісно діяльнісного та індивідуального підходів. При обґрунтуванні підходу до розробки системи комплексного контролю спортсменів в ігрових видах спорту ми враховували:

- наявність: сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького спорту (зміни правил гри, календар змагань протягом річного циклу, обсяг ігор); неузгодженості навчального матеріалу за програмою ДЮСШ із заходами контролю (тестуванням) (вивчається одне – контролюється інше); однакових критеріїв контролю змагальної діяльності, як у спорті вищих досягнень, так і у дитячо-юнацькому спорті;

- відсутність: диференційованого підходу до підбору тестів залежно від віку та етапу підготовки, періоду річного циклу; комплексної оцінки підготовленості спортсменів у програмі для ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ; програми оцінки техніко-тактичних дій під час змагальної діяльності, розробленої спеціально

для контролю опанування діями з урахуванням завдань етапу багаторічної підготовки юних спортсменів; розгляду об'єкту контролю та оцінки таких показників у двох варіантах, – як сума та як синергія.

Обґрунтовуючи підхід до розроблення системи комплексного контролю, ми виходили з того, що інформація про спортсмена, групу спортсменів чи команду, отримана на основі системного підходу, містить дві принципово важливі властивості: по-перше, результати комплексного контролю включають лише необхідну інформацію, по-друге, отримана інформація є достатньою для вирішення поставленого завдання (оперативного, поточного, етапного контролю).

Перспективи подальших досліджень полягають у науковому обґрунтуванні та експериментальній розробці методів і засобів контролю у командних спортивних іграх, передбачених для контролю підготовленості окремих гравців, групи гравців і команди в цілому на різних етапах багаторічної підготовки.

Література

1. Безмилов М., Шинкарук О. Тенденції та актуальні проблеми підготовки баскетболістів високого класу в сучасних умовах глобалізації та популяризації баскетболу. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. Вінниця: ТОВ «Твори». 2020;9(28):112-131.
2. Безмылов Н.Н., Шинкарук, О.А., Митова Е.А. Комплексная оценка уровня подготовленности баскетболистов в профессиональные клубы при проведении ежегодной процедуры драфта в НБА. Фізична культура спорт та здоров'я нації: зб. Наукових праць випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Житомирський державний університет ім. І. Франка / під ред. В.М. Костюкевича. Вінниця: ТОВ «Планер». 2016;2:112–119.
3. Блауберг И.В., Садовский В.Н., Юдин Э. Г. Системный подход. Новая философская энциклопедия. Ин-т философии РАН. М.: Мысль, 2-е изд., испр. и допол., 2010.
4. Годик М.А., Скородумова А.П. Комплексный

References

1. Bezmirov M, Shynkaruk O. (2020). Trends and current problems of training high-class basketball players in modern conditions of globalization and popularization of basketball. *Fizichna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsii: zbirnik naukovikh prats'.* Vinnitsya: TOV «Tvori». №9(28) s. 112-131. (in Ukrainian).
2. Bezmylov N.N., Shynkaruk, O.A., Mitova E.A. (2016). A comprehensive assessment of the level of preparation of basketball players for professional clubs during the annual Draft procedure in the NBA. *Fizichna kul'tura sport ta zdorov'ya natsii: zb. Naukovikh prats' vipusk 1.* Vinnits'kii derzhavniï pedagogichnii universitet im. M. Kotsyubins'kogo, Zhitomirs'kii derzhavniï universitet im. I. Franka / pid red. V.M. Ko'styukevicha. Vinnitsya: TOV «Planer». №2 s. 112-119. (in Russian).
3. Blauberger I.V., Sadovskii V.N., Yudin E. G. (2010). System approach. *Novaya filosofskaya entsiklopediya. In-t filosofii RAN. M.: Mysl', 2-e izd.,*

- контроль в спортивных играх. М.: Советский спорт, 2010. 330 с.
5. Дорошенко ЭЮ. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх [монография]. Запорожье, 2013. 436 с.
 6. Івченко ОМ. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки [дисертація]. Дніпро; 2019. 327 с.
 7. Козина ЖЛ. Теоретико-методические основы индивидуализации учебно-тренировочного процесса спортсменов в игровых видах спорта [автореферат]. Киев: Нац. ун-т физ. воспитания и спорта Украины; 2010. 45 с.
 8. Костюкевич В. М., Врублевський Є.П., Вознюк Т.В. [та ін.]. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті [монографія]. За заг. ред. В.М.Костюкевича. Вінниця ТОВ «Планер», 2017. 191 с.
 9. Кудряшов Е.В. Контроль соревновательной деятельности в спортивных играх. Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта, Научно-теоретический журнал. 2017;4(146):105-108.
 10. Митова Е., Матяш В. Совершенствование технической подготовки футболистов на основе контроля дискриминативных признаков при выполнении сочетаний приемов в игре. Наука в олимпийском спорте. 2016;2:С 45-50.
 11. Мітова О.О. Теоретико-методичні основи контролю в командних спортивних іграх в процесі багаторічного вдосконалення. дис. доктора наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. НУФВСУ. К, 2021. 595 с.
 12. Мітова О. Обґрунтування методичного підходу до розробки системи комплексного контролю підготовленості спортсменів в командних ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу). Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2017;4(23):86-93.
 13. Олійник І, Дорошенко Е. Соціометричні показники в системі оцінки психологічного клімату волейбольної команди. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018;3:93-98.
 14. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. К.: Олимпийская литература, 2015. Кн. 2. 752 с.
 15. Стасюк І. І. Контроль змагальної діяльності гравців у футзалі. Фізична культура, спорт та здоров'я нації : збірник наукових праць. Вінниця, 2009. Том 2. Випуск 8. С. 137-142.
 16. Шинкарук О.А., Мітова О.О. Система контролю підготовки початківців у командних спортивних іграх: проблемні питання та сучасні підходи. Спортивний вісник Придніпров'я. Дніпропетровськ: ПДАФКіС. 2017;1:105-112.
 4. Godik M.A., Skorodumova A.P. (2010). Comprehensive control in sports games. M.: Sovetskii sport, 330 s. (in Russian).
 5. Doroshenko E.Yu. (2013). Management of technical and tactical activities in team sports games [monografiya]. Zaporozh'e, 436 s. (in Russian).
 6. Ivchenko O.M. (2019). Comprehensive control of preparation of basketball players at the stage of early basic training [disertatsiya]. Dnipro; 327 s. (in Ukrainian).
 7. Kozina L. (2010). Theoretical and methodological foundations of individualization of the educational and training process of athletes in team sports. [avtoreferat]. Kiev: NUPVSU. 45 s. (in Russian).
 8. Koštyukevich V. M., Vrublevskii E.P., Voznyuk T.V. [ta in.]. (2017). Theoretical and methodological foundations of control in physical training and sports [monografiya]. Za zag. red. V.M.Koštyukevicha. Vinnitsya TOV «Planer», 191 s. (in Ukrainian).
 9. Kudryashov E.V. (2017). Control of competitive activity in sports games. Uchenye zapiski universiteta imeni P.F. Lesgafta, Nauchno-teoreticheskii zhurnal. №4(146):105-108. (in Russian).
 10. Mitova E., Matyash V. (2016). Improving the technical training of football players based on the control of discriminatory features when performing combinations of techniques in the game. Nauka v olimpiiskom sporte.;2:45-50. (in Russian).
 11. Mitova O.O. (2021). Theoretical and methodical bases of control in team sports games in the process of long-term improvement. dis. doktora. nauk z fiz. vikhovannya i sportu: 24.00.01. NUFVVSU. K, 595 s. (in Ukrainian).
 12. Mitova O. (2017). Obruntuvannya metodichnogo pidkходу do rozrobki sistemi kompleksnogo kontrolyu pidgotovlenosti sportsmeniv v komandnikh igrovikh vidakh sportu (na prikladi basketbolu). Fizichna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsii. №4(23). 86-93 s. (in Ukrainian).
 13. Oliinik I, Doroshenko E. (2018). Sociometric indicators in the system for assessing the psychological climate of a volleyball team. Sportivnii visnik Pridniprov'ya. №3:93-98. (in Ukrainian).
 14. Platonov V. N. (2015). The system of training athletes in Olympic sports. General Theory and Its Practical Applications: A Textbook [for coaches]: v 2 kn. K.: Olimpiiskaya literatura. Kn. 2. 752 s. (in Russian).
 15. Stasyuk I. I. (2009). Control of competitive activity of futsal players. Fizichna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsii : zbirnik naukovikh prats'/. Vinnitsya, Tom 2. Vipusk 8. S. 137-142. (in Ukrainian).

17. Giorgio Gandolfi. NBA Coaches Playbook. Techniques, tactics, and teaching points. Human Kinetics. 344 p.
18. Mondoni M. General guidelines of minibasketball. Italy, Roma, 2020. 120 p.
19. Sushko R, Vysochina N, Vorobiova A, Doroshenko E, Paštuhova V, Vysochin F. Psychological selection in game sports on the basketball example. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019;19(3):250:1708-1714.
20. Tyshchenko V, Lisenchuk G, Odynets T, Cherednichenko I, Lytvynenko ., Boretska N, Semeryak Z. The concept of building control for certain components of the system for training handball players. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019;19(4):1380-1385. DOI:10.7752/jpes.2019.s4200
16. Shynkaruk O.A., Mitova O.O. (2017). The system of control of beginners; training in team sports games: problematic issues and modern approaches. *Sportivnii visnik Pridniprov'ya. Dnipropetrovs'k: PDAFKiS. №1:105-112.* (in Ukrainian).
17. Giorgio Gandolfi. (2014). NBA Coaches Playbook. Techniques, tactics, and teaching points. Human Kinetics. 344 p.
18. Mondoni M. (2021). General guidelines of minibasketball. Italy, Roma, 120 p. (in Italian).
19. Sushko R, Vysochina N, Vorobiova A, Doroshenko E, Paštuhova V, Vysochin F. (2019). Psychological selection in game sports on the basketball example. *Journal of Physical Education and Sport*. №19(3):250:1708-1714.
20. Tyshchenko V, Lisenchuk G, Odynets T, Cherednichenko I, Lytvynenko, Boretska N, Semeryak Z. (2019) The concept of building control for certain components of the system for training handball players. *Journal of Physical Education and Sport*. №19(4):1380-1385. DOI:10.7752/jpes.2019.s4200

Мітова Олена

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10, 49094, Україна
e-mail: elenamitova@ukr.net, тел. +38(067)2660945
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4309-9261>

Шинкарук Оксана

Національний університет фізичного виховання і спорту України
м. Київ, вул. Фізкультури, 1, 03150, Україна
e-mail: shi-oksana@ukr.net, тел.+38(067)4202019
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1164-9054>